

Мусульмане не змірыліся са стратамі і пачалі адваёўваць захопленыя тэрыторыі. У 1187 г. яны вярнулі сабе Іерусалім дзякуючы арміі егіпецкага правіцеля Саладзіна. Папы рымскія заклікалі еўрапейцаў да новых крыжовых паходаў. Усяго такіх паходаў на Усход было восем. Але яны ўжо не маглі спыніць наступ мусульман.

Да канца XIII ст. крыжакі былі выгнаны з Палесціны. Хрысціянскія святыні зноў апынуліся ў руках мусульман. Крыжовыя паходы прывялі да гібелі многіх людзей, яны значна ўзмацнілі рэлігійную варожасць паміж людзьмі рознай веры. У Еўропе ж паступова заціхлі феадальныя міжусобіцы, настаў час дзяржаў з моцнай каралеўскай уладай.

Пытанні і заданні. 1. Назавіце прычыны раздзялення хрысціянскай царквы на праваслаўную і каталіцкую. 2. Складзіце план пункта «Рымскія папы — уладыкі Заходняй Еўропы». 3. Назавіце прычыны крыжовых паходаў. Якія наступствы мелі крыжовыя паходы для заходніх еўрапейцаў і мусульман? 4. Нанясіце на стужку часу ў сшыткі даты асноўных падзей. Раствлумачце, як гэтыя падзеі звязаны паміж сабой. 5. Пералічыце, з чым пазнаёміліся еўрапейцы падчас крыжовых паходаў у краінах Усхода. Падрыхтуйце кароткае паведамленне, як гэта паўплывала на жыццё сярэднявечнай Еўропы. Выкарыстоўвайце дадатковую інфармацыю.

§ 10. Заходнееўрапейская культура Высокага сярэднявечча

Успомніце. Чаму культура Візантыі Ранняга сярэднявечча значна апырэджвала культуру Заходняй Еўропы?

Вы даведаецеся. З «цёмных вякоў» Ранняга сярэднявечча Заходняя Еўропа здзейсніла імклівы рывок у развіцці культуры. Тое, што раней лічылася непатрэбным людзям, стала каштоўным і неабходным. Чаму ж адбыліся такія змены?

1. Прычыны пад'ёму культуры ў Заходняй Еўропе. У перыяд Ранняга сярэднявечча культура Заходняй Еўропы перажывала заняпад. Апусцелі гарадскія тэатры, амфітэатры,

▲ Настаўнік і вучні.
Сярэднявечная мініяцюра

цыркі. Людзям было не да відовішчаў, яны клапаціліся пра тое, як выжыць у тыя суровыя часы. У пачатку Сярэднявечча ў Заходняй Еўропе нават каралі не ўмелі ні чытаць, ні пісаць.

Галоўнай захавальніцай культуры заставалася хрысціянская царква. Свяшчэннікі і манахі былі самымі адукаванымі людзьмі. Без ведання лацінскай і грэчаскай моў нельга было чытаць Біблію і праводзіць набажэнствы. Без ведання астраноміі немагчыма было вылічваць даты хрысціянскіх свят, без ведання архітэктурны — пабуда-

ваць храм. Таму царква захоўвала і берагла антычныя веды.

У X—XIII стст. узрасла цікавасць да адукацыі і навук. Галоўнымі цэнтрамі культуры сталі гарады, бо для развіцця рамяства і гандлю былі неабходны новыя веды. Гарадам і каралеўскай уладзе патрэбны былі адукаваныя людзі. Гараджанам — для таго, каб весці гандлёвыя справы, арганізоўваць жыццё горада, адстойваць свае правы. Каралям — для таго, каб мець у дзяржаве падрыхтаваных суддзяў, знаўцаў закону — *юрыстаў*.

2. Развіццё адукацыі. Узнікненне ўніверсітэтаў. Уменняў чытаць, пісаць і лічыць было мала, каб стаць добрым юрыстам, урачом, багасловам. Таму ў Высокім сярэднявеччы з'явіліся першыя вышэйшыя навучальныя ўстановы — *універсітэты* (у перакладзе з латыні — агульнасць, аб'яднанне). Першы ўніверсітэт з'явіўся ў 1088 г. у горадзе Балоння на поўначы Італіі.

Выкладанне ва ўніверсітэтах вялося на лацінскай мове. Таму студэнты, вывучыўшы латынь, маглі вучыцца і жыць у розных еўрапейскіх краінах.

Самымі вядомымі былі ўніверсітэты Парыжа, Оксфарда, Кембрыджа, Балонні. Універсітэты з'яўляліся супольнасцю настаўнікаў — *прафесараў* і навучэнцаў — *студэнтаў*.

Ва ўніверсітэтах студэнтаў навучалі граматыцы, арыфметыцы, геаметрыі, астраноміі, музыцы, умению спрацацца. Усяму гэтаму вучылі на падрыхтоўчым факультэце. Пасля можна было выбіраць спецыяльнасць юрыста, урача, багаслова на адным з трох факультэтаў: юрыдычным, медыцынскім, багаслоўскім. Заняткі вяліся ў форме лекцый. Прафесар чытаў студэнтам кнігу. Падчас чытання ён тлумачыў незразумелыя словы і сэнс найбольш цяжкіх сказаў. Студэнты слухалі і запісвалі яго словы.

Яшчэ адной формай заняткаў былі паядынкі на словах — дыспуты. У іх выпрацоўвалася ўменне спрацацца. Такія спрэчкі вучылі студэнтаў правільна выкладаць свае думкі, даказваць сваю правату.

3. Развіццё навуковых ведаў.

У XII—XIII стст. сярод выкладчыкаў універсітэтаў вяліся спрэчкі аб спосабах доказу ісціны або на аснове веры ў Бога, або на аснове эксперыментальнага даследавання. Адны лічылі, што пры доказе трэба

6, с. 44–46

Сход прафесараў ▶
Парыжскага ўніверсітэта.
Мініяцюра XVI ст.

6, с. 96–99

◀ Роджэр Бэкан. *Малюнак мастака XIX ст.*

спасылацца на царкоўных пісьменнікаў або Біблію. Другія выкладчыкі меркавалі, што трэба давяраць уласным ведам, розуму і вопыту.

У XIII ст. вядомым вучоным быў прафесар **Роджэр Бэкан**. Ён выкладаў ва ўніверсітэтах Парыжа і Оксфарда.

Бэкан вывучаў матэматыку, якую лічыў патрэбнай для доказу ісціны. Ён вучыў сваіх студэнтаў, што веды абавязкова павінны пацвярджацца вопытам. Гэта ідэя стала асновай усёй сучаснай навукі.

З сачыненняў Роджэра Бэкана

Каб рабіць дабро, трэба яго ведаць, каб пазбягаць зла, трэба яго адрозніваць. Пакуль доўжыцца невуцтва, чалавек не знаходзіць сродкаў супраць зла... Няма небяспекі большай за невуцтва.

У Высокім сярэднявеччы пашырыліся геаграфічныя ўяўленні еўрапейцаў, іх веды пра жыццё іншых народаў. У XIII ст. венецыянскі купец **Марка Пола** здзейсніў шматгадовае падарожжа ў Кітай і Цэнтральную Азію. Вярнуўшыся, ён напісаў пра гэта «Кнігу цудаў свету», дзе распавёў пра жыццё і звычаі многіх народаў Усходу.

4. Новая архітэктура. У Высокім сярэднявеччы ў Заходняй Еўропе разгарнулася шырокае будаўніцтва. Сярэднявечныя дойдзі ўнеслі шмат новага ў архітэктуру і тэхніку каменнага будаўніцтва. Самымі буйнымі і прыгожымі пабудовамі былі храмы, манастыры, замкі.

Жыхары Заходняй Еўропы былі веруючымі. Таму самымі важнымі пабудовамі з'яўляліся храмы.

▲ Царква раманскага стылю ў Магдэбургу. XII ст.

▲ Гатычны сабор у Рэймсе. XIII ст.

Яны велічна ўздымаліся над зямлёй падобна магутным крэпасцям з грознымі вежамі. Цяжкія скляпенні абапіраліся на сцены. І таму сцены рабілі вельмі тоўстымі і трывалымі з малой колькасцю вокнаў. Будынак здаваўся цяжкім і прысадзістым, нягледзячы на свае вежы. Унутры храмаў сцены афарбоўваліся ў цёмныя колеры, у паўзмроку мігцелі свечкі. Пазней гэты стыль архітэктуры назвалі *раманскім* (ад лацінскага слова «Рома» — Рым).

Але ў XII ст. архітэктары вынайшлі каркас — унутраную трывалую канструкцыю будынка. Цяпер для ўзвядзення высокіх будынкаў ужо не былі патрэбны тоўстыя магутныя сцены. Цяжар зводу будынка падтрымліваўся апорнымі слупамі.

Храмы сталі намнога вышэйшыя. І галоўнае, з'явілася магчымасць рабіць у сценах вялікія і высокія стрэлападобныя

◀ Сярэднявечныя вітражы. Гатычная ружа.
Сабор у Рэймсе

вокны з вітражамі (выявамі з каляровага шкла). Яны напаяўнялі храмы рознакаляровымі блікамі і таямнічай гульнёй ценяў. Пазней гэты стыль архітэктуры назвалі *гатычным*.

У многіх гатычных храмах было круглае акно з вітражом, на якім быў створаны вобраз гатычнай ружы.

5. Літаратура: рыцар ці працаўнік? У Высокім сярэднявеччы было створана шмат літаратурных твораў. Іх аўтары — выхадцы са свяшчэннікаў, рыцараў і гараджан. Сяляне свае песні і апавяданні вусна перадавалі з пакалення ў пакаленне.

Асаблівага росквіту ў Высокім сярэднявеччы дасягнула *рыцарская літаратура*. У творах паэтаў-рыцараў галоўным быў вобраз ідэальнага рыцара. Яго малявалі моцным, адважным, справядлівым, верным свайму сеньёру і сваім ідэалам. Адна з самых папулярных паэм «*Песня пра Раланда*». У ёй услаўлялася вернасць абавязку і каралю.

Пяру французскага паэта-рыцара належаць такія вершы: «Ах! Трэба біцца сотнямі, тысячамі, каб потым нас уславілі ў паэмах. Рагі, барабаны, сцягі і сцяжкі, коні чорныя і белыя... мне падабаецца, калі скакуны гоняць людзей і жывёлу...»

Як вы думаеце, чаму гараджанам і сялянам не магло падабацца такое стаўленне рыцараў да вайны?

У *гарадской літаратуры* высмейваліся чалавечыя заганы багатых і знатных людзей. Паэты і пісьменнікі з гараджан асуджалі вайну. Таму ў іх творах рыцар паказваўся як фанабэрысты чалавек, які не ўмее працаваць. Гараджане

складалі таксама кароткія смешныя апавяданні ў вершах. У іх усхваляліся кемлівасць і знаходлівасць простага чалавека.

Пытанні і заданні. **1.** Чым быў выкліканы культурны ўздым у Заходняй Еўропе ў Высокім сярэднявеччы? **2.** Чаму і як вучылі ў сярэднявечных універсітэтах? **3.** Пералічыце адметныя рысы раманскага і гатычнага стыляў. **4.** Хто і чаму былі галоўнымі героямі рыцарскай і гарадской літаратуры?

Знайдзіце 2—3 цікавыя факты пра адзін з еўрапейскіх сабораў Высокага сярэднявечча. Прадстаўце іх аднакласнікам.

§ 11. Візантыя ў X—XIII стст.: веліч і заняпад

Успомніце. **1.** Чаму ў Раннім сярэднявеччы Візантыя з'яўлялася галоўным цэнтрам культуры ў Еўропе? **2.** Як змянілася тэрыторыя Візантыі ў часы імператара Юстыніяна?

Вы даведаецеся. Візантыйская імперыя не аднойчы падвяргалася нападам. У цяжкіх войнах яна несла страты. Але часам удавалася і адваёваць ранейшыя ўладанні. Аднак не толькі войны аслабілі вялікую дзяржаву. Як магло здарыцца, што «горад Канстанціна» стаў сталіцай не візантыйцаў-рамеяў, а нейкіх «лацінян»?

1. Чаму Візантыя слабела? У Раннім сярэднявеччы Візантыя славілася магутнасцю, але пасля хутка страціла яго. У пачатку Высокага сярэднявечча імператары паспрабавалі аднавіць былую веліч Візантыі. На мяжы X—XI стст. імператар *Васіль II* заваяваў Балгарыю. Зноў увесь Балканскі паўвостраў аказаўся пад уладай Візантыі. Імперыя вярнула сабе частку Сірыі, астравы Кіпр і Крыт, яе ўладу прызналі правіцелі Арменіі і Грузіі.

Але ўжо ў другой палове XI ст. краіна ледзьве стрымлівала націск з усходу качэўнікаў-туркаў, якія стварылі сваю дзяржаву ў Малой Азіі. Толькі дапамога крыжакоў выратавала Візантыю. Але крыжакі засталіся ў Палесціне і Сірыі